

Venäläistä lasten- ja nuortenkirjallisuutta 500-luvulta nykypäivään

Ben Hellman: *Fairy Tales and True Stories. The History of Russian Literature for Children and Young People (1574–2010)*. Brill, 2013. 588s.

Tiedekustantamo Brill julkaisi viime vuoden lopulla Ben Hellmanin kirjoittaman venäläisen lasten- ja nuorten kirjallisuuden historian, *Fairy Tales and True Stories. The History of Russian Literature for Children and Young People (1574–2010)*. Teos on paitsi loistava ja ehdottoman tarpeellinen, myös ainutlaatuinen sanan varsinaisessa merkityksessä, sillä se on maailman ensimmäinen todella kattava esitys venäläisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden historiasta. Kirjassa käsitellään tätä historiaa 1500-luvulta nykypäivään eli pitkälti yli neljän sadan vuoden ajalta. Romaanien, satujen ja runouden lisäksi teoksessa käsitellään laajasti myös lastenkirjallisuuslehtiä, käännöskirjallisuutta, kirjallisuuskritiikkiä sekä yleensä eri aikakausien ja kulttuuri- ja kirjallisuuspolitiikkaa. Teos ei ole pelkästään ensyklopedinen esitys kunkin aikakauden tärkeimmistä lastenkirjailijoista, vaan pyrkii tuomaan esiin myös kaanonin marginaaliinkin jääneitä tekijöitä ja luomaan kustakin aikakaudesta lukijalle mahdollisimman kattavan yleiskäsityksen. Merkittävimpien tekijöiden tuotannosta Hellman kirjoittaa hiukan laajempia analyysejä omiksi alaluvuikseen. Jokainen kahdestatoista pääluvusta muodostaa itsenäisen kokonaisuuden, josta saa monipuolisen kuvan kyseisen aikakauden tendensseistä ja ilmiöistä.

Hellman aloittaa lastenkir-

jallisuuden historiansa kirjoittamisen vuodesta 1574 siksi, että silloin julkaistiin ensimmäinen venäjänkielinen aapinen, Ivan Fjodorovin kokoama *Azbuka*. 1600-luvun aapisia julkaistiin lapsille useita. Eräs aikakauden merkittävimpiä kulttuurivaikuttajia oli Karion Istomin, joka kuvitettua aapistaan paremmin tunnetaan kristillistä moraalia ja hyviä tapoja opettavasta kirjastaan *Domostroi* (1696). 1700-luvulla saatiin venäjäksi ensimmäisiä lastenromaanikäännöksiä, kun Defoen *Robinson Crusoe* ja Swift'n *Gulliverin retket* venäjännettiin. Suurin osa lastenkirjoista julkaistiin vasta vuosisadan kolmen viimeisen vuosikymmenen aikana. Oma roolinsa tässä oli keisarinnalla, jonka välityksellä valistusfilosofia ja Rousseau'n käsitykset lapsuudesta itseisarvona saapuivat Venäjälle. Kirjeenvaihdostaan tunnettu Katariina II kirjoitti myös aapisen sekä opettavaisia keskusteluja ja satuja lapsenlapsilleen. 1700-luvun lopun merkittävimpiä kulttuurivaikuttajia oli Nikolai Novikov, joka alkoi toimittaa valistushenkistä lastenlehteä ja innostaa kirjailijoita lastenkirjallisuuden pariin. Nikolai Karamzin ja Aleksandr Petrovin alkoivat toimittaa lehteä *Detskoje tštenije dlja serdtsa i razuma* Novikovin jälkeen.

1800-luvun alussa lastenlehdet olivat jonkin aikaa merkittävän lastenkirjallisuuden julkaisuväylä. Tuolloin uusia lehtiä olivat muun muassa *Drug junoshestvo*, *Žurnál dlja detei* sekä *Detski vestnik*. Vuonna 1812 ilmestyi myös kuuluisien ihmisten lapsuudesta kertovan kirjasarjan ensimmäinen osa. Patrioottisia sävyjä kirjalli-

suuteen toi muun muassa Sergei Glinka, joka kirjoitti lapsille Venäjän historiasta.

Romantiikan aikana satujen ja fantasian rooli lastenkirjallisuudessa kasvoi. Antoni Pogorelskin *Tšornaja kuritsa, ili podzemnije žiteli* (1829) on jäänyt kirjallisuuden kaanoniin lasten fantasiakirjallisuuden edelläkävijänä. Pogorelskin kiinnostuksen vapaamuurariaatteeseen on esitetty heijastuvan kirjassa. Pogorelskin kuvaama fantasiamaailmalle tyypillinen kahden rinnakkaisen todellisuuden rakenne löytyy myös Vladimir Odojevskin sadusta *Gorodok v tabakerke* (1834). 1800-luvun alun lastenkirjallisuudessa Puškinin lisäksi keskeisiä olivat etenkin Vasilii Žukovski ja Pjotr Jeršov. Heidänkin satujensa inspiraation lähteenä oli venäläisen folklore.

Romantiikalle tyypillistä oli myös tietynlainen kansallismielisyys, kiinnostuminen omasta kansallisesta historiasta. Nikolai Karamzin *Istorija gosudarstva Rossijskogo* (1818–26) innoitti esimerkiksi Nikolai Polevoita kirjoittamaan Venäjän historiasta lapsille. Myös Venäjän ensimmäisistä ammattimaisista naiskirjailijoista, Aleksandra Išimova, kirjoitti opettavaisten satujen lisäksi isänmaan historiasta lapsille. Hellman nostaakin naiskirjailijat esille jo teoksensa alussa, romantiikan ajan yhteydessä, kertoessaan varsin laajasti sellaisista lapsille kirjoittaneista naisista kuin Anna Zontag ja Sofija Burnašova. Romantiikan ajan lastenrunoudesta ja kirjallisuuslehdistä on myös omat monipuoliset lukunsa.

Oma lukunsa saa myös venäläisen kirjallisuuskritiikin legenda Vissarion Belinski. Belinskillä oli sanansa sanottavana myös lastenkirjallisuudesta. Hänen mukaansa lastenkirjallisuuden tuli olla kas-

vattavaa, mutta ei kuitenkaan vain moraaliopetusten illustrointia, vaan myös taiteellisesti korkeatasoista. Belinski julisti myös, että ”lastenkirjailijaksi synnyttään, sellaiseksi ei voi tulla”, ja että lastenkirjailijalta vaadittiin omanlaistaan nerokkuutta. Hän vaati kuitenkin myös, että lastenkirjallisuudesta piti pystyä keskustelemaan samalla tasolla aikuisille kirjoitetun kirjallisuuden kanssa.

Realismin kukoistukseen keskittyvässä luvussaan Hellman esittelee tiiviisti mutta perusteellisesti myös muiden kriitikoiden ja kirjailijoiden näkemyksiä lastenkirjallisuuden roolista ja merkityksestä. Nikolai Tšernyševskin, Nikolai Dobroljubovin ja Dmitri Pisarevin näkemykset erosivat toisistaan varsin radikaalisti: siinä, missä ensi mainittu painotti realismia, Dobroljubov salli myös fantasiaelementit osaksi lastenkirjallisuutta, ja Pisarev taas tuli siihen masentavaan johtopäätöseen, että lastenkirjallisuus oli eräs kaikkein tarpeettomimmista kirjallisuuden lajeista.

Leo Tolstoin merkitystä lastenkirjallisuudelle käsitellään useammastakin näkökulmasta. Tolstoin tyytymättömyydestä jo julkaistuihin aapisiin ja lukukirjoihin kertoo se, että hän kirjoitti oman varsin laajan aapiskirjansa, ja totesi sen kirjoitettuaan voivansa kuolla rauhassa. Muutamaa vuotta myöhemmin hän kuitenkin julkaisi teoksesta uudistetun version, *Novaja azbukan* (1875), jonka yhteydessä luettaviksi tarkoitetut tekstit julkaistiin erikseen nimellä *Russkie knigi dlja tšenija*. Hellman huomauttaa monien Tolstoin kertomusten kuuluvan Venäjällä yhä opetussuunnitelmaan.

Hellman tuo esille naiskirjailijoiden kasvavan merkityksen tsaarin Venäjän viiden viimeisen vuosikymmenen aikana. Erittäin kiinnostava on myös lyhyt kuvaus 1800-luvun lopulla Kaukasiaan

sijoitetusta lastenkirjallisuudesta. Esimerkiksi Turkin sodassa kirjeenvaihtajana työskennelleen Vasili Nemirovitš-Dantšenkon lastenkirjoissa liikutaan Georgiassa ja Abhasiassa. 1800-luvun lopun lastenkirjallisuuslehdistä Hellman esittelee kymmenkunta. Lastenkirjallisuuslehtien suuren määrän lisäksi monet lukijat varmasti yllättää lehdissä julkaistujen käännösten määrä: esimerkiksi Mark Twainin *Huckleberry Finnin seikkailut*, *Tom Sawyerin seikkailut* ja *Prinssi ja kerjäläispoika* julkaistiin pian ilmestymiensä jälkeen venäjäksi *Semeinye vetšera* -lastenlehden sivuilla.

Vallankumousta edeltäneiltä vuosilta Hellman syventyy tarkastelemaan erityisesti Lidija Tšarskajan ilmiömäistä suosiota. Hänen tuotantonsa ydintä ovat tyttökirjat, mutta hän kirjoitti myös satuja ja runoja, kaikkiaan yli kahdeksankymmentä teosta. Tšarskajaa voisi aivan perustellusti kutsua ”Venäjän Louisa Alcottiksi”, sillä hänen tyttökirjojensa sankaritarista tuli rakastettuja vuosikymmeniksi. Erityisen kiinnostavan Tšarskajasta tekee se, että hänen romaaneistaan monet sijoittuvat Kaukasiaan, missä päähenkilöt tutustuvat islamilaiseen kulttuuriin.

Anton Tšehovillakin oli mielipiteensä lastenkirjallisuudesta. Hän ei pitänyt käsitteestä ”lastenkirjallisuus” ja oli sitä mieltä, että lapsille piti tarjota vain sellaista, mikä kelpaisi aikuisillekin. Vain kahta omaa tekstiään, novelleja *Kašanka* (1887) ja *Beloloby* (1895) hän piti lapsille sopivina. Nobelisti Ivan Bunin kirjoitti lapsille luontorunoja. Myös Sergei Jesenin aloitti runoilijan uransa kirjoittamalla runoja lapsille, vaikka myöhemmin ne jäivätkin marginaaliin hänen tuotannossaan.

1800-luvun lopulla tehtyihin kaunokirjallisuuden käännöksiin liittyy monia kiinnostavia yksi-

tyiskohtia, jotka Hellman lukijalle esittelee. Muun muassa sen, että Aleksandr Blokin isoäiti oli yksi Louisa Alcottin tuotannon kääntäjistä, ja että kommunistit kielsivät Frances Burnettin romaanin *Salainen puutarha*, koska se sisälsi mystiikkaa, joka kumpusi heidän mukaansa kirjailijan kiinnostuksesta teosofiaan. 1800-luvun lopulla nousivat venäjännöksiinä suosituiksi myös monet sellaiset ranskalaiset seikkailukirjailijat, joita meillä tuskin tunnetaan. Lewis Carrolin kirjasta *Liisa Ihme- maassa* tehtiin useita käännöksiä, ja Poliksena Solovjovan version julkaisi vuonna 1909 kirjana *Tropinka*-lehti, jonka toinen päätoimittajista Solovjova oli. *Tropinka* oli lastenkirjallisuuslehtien joukossa poikkeuksellinen siinä mielessä, että sen päätoimittajat loivat siitä jonkinlaisen epävirallisen symbolistien lastenlehden. Muun muassa symbolistirunoilija Zinaida Gippius julkaisi proosaansa lehdessä. Vielä 1910-luvulle tultaessa nonsense-runous ei ollut kovin suosittua venäläisessä lastenkirjallisuudessa. Saša Tšernyi ja Marija Moravskaja olivat 1910-luvulla merkittävimmät humoristisen lastenkirjallisuuden kirjoittajat.

1900-luvun alussa myös teoreettisempi kiinnostus lastenkirjallisuuteen lisääntyi jossain määrin. Nikola Tšehov luonnehti lastenkirjallisuutta teoreettisesta näkökulmasta teoksissaan *Detskaja literatura* (1909) ja *Vvedenie v izuštšenie detskoi literatury* (1915). Jälkimmäisessä hän jakaa viimeisten viidenkymmenen vuoden aikana julkaistun lastenkirjallisuuden viiteen (osittain päällekkäiseen) ryhmään, jotka olivat sentimentalismi, romantiikka, utilitaristinen realismi, populismi, taiteellinen modernismi ja uusi lastenkirjallisuus.

Kornei Tšukovski vaati lastenkirjailijoilta taiteellista kunnianhimoa ja lahjakkuutta, jokseenkin samoin sanoin kuin Belinski,

joka aikanaan vaati lastenkirjailijoilta nerokkuutta: Tšukovskin mielestä aikuistenkirjailijan ei välttämättä tarvinnut olla lahjakas, mutta lastenkirjailijalle lahjakkuus oli välttämätöntä. Runoilijan omista teoksista ei lahjakuutta tietenkään puuttunut, vaan niistä tuli ikivihreitä klassikoita. Lisäksi hän käänsi ja uudelleen kertoi useita englanninkielisen lastenkirjallisuuden klassikoita. Aluksi Tšukovskin oli vaikea saada lastenrunojaan julki niiden poliittisen sisällön puutteen vuoksi. Lev Kljatškon perustama Raduga-kustantamo julkaisi hänen ensimmäiset kokoomansa. Kustantamosta tuli yksi merkittävimmistä 1920-luvun yksityisistä kustantamoista ja eräänlainen uuden lastenkirjallisuuden keskus. Kun Radugasta tuli osa Gosizdat-kustantamo, nuoret kirjailijat kokoontuivat vuonna 1924 perustetun Detgiz-kustantamon piiriin. Detgizistä tuli monien OBERIU-ryhmään kuuluvien avantgardekirjailijoiden henkinen koti. Oberiuttien lisäksi kustantamolle kirjoittivat myös monet heidän ystävänsä, jotka eivät ryhmään kuuluneet. Daniil Harmsin lisäksi oberiutteista lastenkirjallisuuden saralla tuotteliaimpia oli Aleksandr Vvedenski, joka julkaisi yli neljäkymmentä lastenkirjaa, pääasiassa runoutta. Myös Nikolai Zabolotski aloitti uransa lastenkirjailijana. Samuil Maršak, joka johti Gosizdatin lastenkirjaosastoa, pyysi OBERIU-ryhmän kirjailijoita auttamaan Gosizdatin lastenkirjaosastolla kustannustoimittajina sekä kirjoittamaan kustantamon lastenkirjallisuuslehteen *Jož*.

Neuvostolastenkirjallisuuden vakiinnuttamisessa ja teoretisoinnissa Maksim Gorkilla oli tietysti merkittävä rooli. Vsemirnaja literatura ja Russkaja literatura -kustantamoiden perustaja perusti myös vahvasti ideologisen lastenlehden *Severnoje stjanie*. Myöhemmin Gorki muotoilikin

koulutuksen tehtäväksi ”vallankumouksen hengen herättämisen” lapsessa. Lastenkirjallisuudelta vaaditusta poliittisesta sisällöstä käytiin kiihvasta keskustelua 1920-luvulla. Anatoli Lunatšarski asettui puolustamaan satujen ja fantasian tärkeyttä lastenkirjallisuudessa realismin ohella, sekä vaati suopeampaa suhtautumista vallankumousta edeltäneeseen lastenkirjallisuuteen, johon ankarimmat kriitikot suhtautuivat hyvin armottomasti. Kommunistipuolueen organisoimista lasten- ja nuortenkirjallisuuslehdistä tunnetuin oli kenties *Murzilka*. Hellman luonnehtii 1920-luvun lastenrunouden tyypillisimmiksi aiheiksi kansalaissodan, sosialismin rakentamisen ja neuvostoihmisen. Myös Vladimir Majakovskin propagandarunot lapsille käsittelivät näitä aiheita.

1930-luvun neuvostokirjallisuudesta Hellman nostaa esiin muun muassa luonnosta kirjoittavat kirjailijat, kuten Vitali Biankin, Mihail Prišvinin ja Olga Petrovskajan. Biankin teksteissä ihminen esiintyy monesti luontoa tuhoavana, ja hän halusikin herättää lukijoissaan sekä kiinnostuksen luonnonilmiöitä kohtaan että tietoisuuden luonnosta huolehtimisen pitämisen tärkeydestä. Petrovskaja taas omisti tekstinsä eläinten elämän kuvaamiselle. Meri oli tärkeä motiivi Boris Žitkovin kirjoissa, mutta hänen näkökulmansa ei ollut luontokeskeinen, vaan hän kirjoitti seikkailukirjoja. Lunatšarskin tavoin myös Gorki suhtautui suopeasti satuihin ja fantasiaan ja piti lastenkirjallisuuden tehtävänä todellisuuden heijastamisen lisäksi lasten rohkaisemista mielikuvituksen käyttämiseen.

Eräs kiinnostava juonne neuvostoliittolaisessa lastenkirjallisuudessa on Leninistä kirjoitetut kertomukset lapsille. Leninin leski Nadežda Krupskaja arvosteli eri kirjailijoiden Lenin-kuvauksia varsin terävästi, sanoen

muun muassa, että ”ei ole mitään kiusallisempaa kuin tapa, jolla Lenin on kuvattu koulukirjoissa ja lastenkirjoissa”. Tunnetuimpia Lenin-tarinoita lienevät Mihail Zoštšenkon anekdootit. Ne herättivät debattia siitä, oliko tekstit kirjoitettu vakavissaan vai parodiameielessä.

Toinen maailmansota ilmestyi aikanaan myös lastenkirjallisuuteen. Fiktion lisäksi julkaistiin tositarinoinin perustuvaa lastenkirjallisuutta, kuten kirjoja moskovalaisen koulutyön Zoja Kosmodemjanskajan elämäntarinasta. Partisaanina sotaan lähtenyt Zoja surmattiin sotavankina ja hänelle myönnettiin Neuvostoliiton sankarin arvonimi kuoleman jälkeen.

Pysähtyneisyyden vuosina myös toisesta maailmansodasta lapsille kirjoitettua kirjallisuutta pyrittiin arvioimaan uudelleen. Osa sen kritisoijista, kuten Miron Petrovski, luonnehti neuvostoliittolaisen sodasta kertovan lastenkirjallisuuden sisältävän ”antihumanistisia” tendenssejä, ja nimitti osaa kirjoista jopa provokatiivisesti ”opaskirjoiksi nuorille marttyyreille ja pienille itsemurhantekijöille”. Pasifistisista sävyistään tunnettu bardi Bulat Okudžava kirjoitti sodasta uudenalaisesta näkökulmasta lastenkirjassaan *Front prihodit k nam* (1967).

Hellmanin teos sisältää lyhyen luvun myös uusimmasta lastenkirjallisuudesta. Esille nostetaan Eduard Uspenskin lisäksi muun muassa sellaiset kirjailijat kuin Grigori Oster, Andrei Usatšov, Sergei Sedov ja Tim Sobakin. Hellman toteaa, että nuoremasta sukupolvesta ei vielä ole noussut uusia suuria nimiä lastenkirjallisuuteen. Hän lienee varsin oikeassa: nykylastenkirjallisuuden kenttä on vielä pirstaleisempi kuin nykyisen aikuisten kirjallisuuden, joka sekun erittäin hajanainen.

Hellmanin perusteellinen venäläisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden historia on teos, joka

on saatava ehdottomasti myös venäjäksi. Venäjänkielinen laitos onkin odotettavissa jo lähitulevaisuudessa, sillä venäläiskustanta-

mo NLO on jo hankkinut teoksen käännösoikeudet.

Anni Lappela

Piiritetyn pitkä piina

Lena Muhina: *Piirityspäiväkirja*. Suom. Pauli Tapiro. Helsinki: Bazar, 2014. 291 s. ISBN 9789522790958.

”Äiti kuoli eilen aamulla. Nyt olen yksin.”

Lena Muhinan raadollisen karu päiväkirjamerkintä helmikuulta 1942 pysäyttää lukijan, jolle juuri edellisillä riveillä on vakuuteltu, että äiti haluaa elää, äiti tulee elämään.

Ihmiskunnan historia on täynnä sotaa, julmuuksia, hulluutta ja väkivaltaista kuolemaa, mutta harva teko nousee mielipuolisuudessaan Saksan ja Suomen armeijoiden syyskuusta 1941 tammikuuhun 1944 toimeenpaneman Leningradin piirityksen tasolle. Arviolta ainakin miljoonan ihmisen nälkäkuolemaan johtaneista tapahtumista on kullunut jo kokonainen ihmisikä. Venäjällä Leningradin piirityksestä on jo kauan rakennettu sankarimyyttiä. Jonkin verran siitä on kerrottu suomen kielelläkin, mutta piirityksen päättymisen 70-vuotispäivänä julkaistu Lena Muhinan *Piirityspäiväkirja* on ensimmäinen suomeksi julkaistu teinitytön näkemys Leningradin kauhujen talvesta 1941–1942.

Tavallisen koulutytön näkökulma tapahtumiin on erilainen kuin vaikkapa kirjallisuuden tutkija Lidia Ginzburgin, jonka piirityksajan merkinnät julkaistiin suomeksi muutama vuosi sitten. Koulupojan piiritykokemuksesta on saatu suomeksi lukea Ales Adamovitšin ja Daniil Graninin toimittamassa teoksessa *Leningradin piiritys – kohtaloita*

saarretussa kaupungissa, jossa julkaistiin vajaan vuoden Lena Muhinaa nuoremman Jura Rjabinkin päiväkirjat.

Piirityspäiväkirja alkaa toukokuusta 1941, jolloin 16-vuotiaan Muhinan elämä pyörii koulun päättökokeiden tuomien paineiden ja yksipuolisen rakkauden aiheuttaman tunnekuohun ympärillä. Rahattoman perheen elämä on yksinkertaista. ”Ei meillä sentään ole nälkä, mutta se on laiha lohtu”, Lena kuvaa. Täydellisen neuvostokansalaisen vaatimuksia täyttämään pyrkivän tytön elämä muuttuu kesällä tyystin Saksan hyökätessä Neuvostoliittoon. Leningradin epätoivoiset puolustustoimet käynnistetään, ja kesätöistä haaveillut Lena joutuu kovin erilaisiin töihin kuin oli kuvitellut. Elokuussa hän käy ennustajalla, joka herättää toiveita: ”Edessäsi on onnellinen tie. Sillä tiellä kohtaat suurenmoisen riemun.”

Kesän päiväkirjamerkinnöistä välittyy neuvostopropaganda, jonka kirjoittaja näyttäisi nielevän sellaisenaan. ”Ylivoima on meidän puolellamme. Saksalaiset sotilaat taistelevat humalassa”, julistaa radio samalla kun valmistautumaton ja surkeasti järjestynyt puna-armeija kärsii valtavia tappioita. Muhina tuntuu olevan tietoinen myös siitä, että ”jos saavutamme edes pienenkin voiton, siitä kyllä varmasti ilmoitetaan”. Tällaisia ilmoituksia ei vain kuulu, ja ajan oloon Muhinankin vankka usko isänmaahan ja Stalinin hoivaan horjuu. Tiukan painan tullen hän rukoilee Jumalaa apuun. Syksyn mittaan arjen alkaa täyttää henkilökohtainen eloon-

jäämistaistelu. Muhina kirjoittaa toistuvasti kiitollisuudestaan siitä, että on yhä hengissä. Huoli läheisten selviytymisestä on jatkuvasti läsnä: ”Talvi lähenee. Millainen siitä tulee? Mitä kaikkea joudummekaan kehtämään?”

Syksyn 1941 ilmahyökkäyksistä moni piiritetty on ollut on kertonut, miten ne toistuvasti saksalaisen täsmällisesti aina samaan kellonaikaan. Muhinakin mainitsee, että syyskuun alussa ehdittiin jo tottua siihen, että hälytys tulee aina kello yhdentoista aikaan. Päällimmäiseksi hänen ilmahyökkäyskuvauksistaan jää kuitenkin niiden satunnaisuus: Jonain päivänä niitä on vain kaksi, toisena yksitoista. Joskus ne tulevat täysin yllättävään aikaan aamuyöstä, toisinaan taas pommisuojassa menee koko yö.

Paljon on kirjoitettu siitä, miten äärimmäisissä oloissa nälän ja pakkasen keskellä talvella 1941–1942 sinnitelleet Leningradin asukkaat vähitellen menettivät ihmisyytensä. Esimerkiksi Jura Rjabinkin kertoo päiväkirjalleen avoimesti itsemurha-aikeistaan sekä ruuan varastamisesta perheeltään. Lena Muhina ei ainaakaan päiväkirjalleen uskodu törmänneensä ryöstelyyn tai ihmissyöntiin (tai sitten ne kohdat on poistettu), mutta yllättää kyllä itsensäkin pimittämästä ylimääräisen hyytelöannoksen heikolta äidiltään ja toivomasta asuintoverinsa Aka-vanhuksen kuolemaa. ”Sydämeni on kuin kiveä”, hän toteaa ymmärrettyään, että vain ennen niin rakkaan Akan kuolema voisi pelastaa äidin. Lopulta pitkä nälkätalvi on niin Akalle kuin äidillekin liikaa. Äidin kuolema koituu Lenan itsensä pelastukseksi. Hän selviää ja elää vielä puoli vuosisataa, mutta vaikenee piirityksen kauhuista loppuiäkseen. Vasta nyt valtion Poliittisten ja historiallisten dokumenttien keskusarkistosta Pietarista löydetty päiväkirjat tuovat Lena Muhinan kokemukset julkisuuteen.